

Katkestuspinnad Vão ja Kõrgekalda kihistu piirikihtides (Ülemiste puursüdamik)

Rein Einasto, Andrus Rähni, Henri Piht

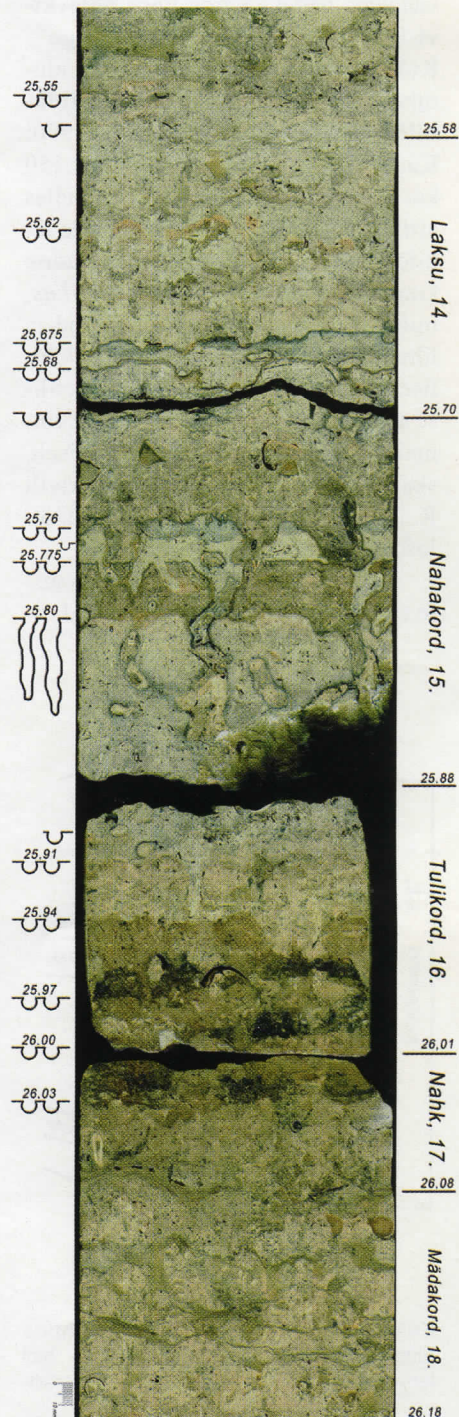
Katkestuspinnad tähistavad **settimisaegses keskkonnas** – kunagise madala mere põhjas moodustunud settekihi pealispinnas – merepõhja, mida settimise katkestuse ehk lünga ajal mõjustasid mitmesugused keskkonnategurid: vee liikumisega kaasnev põhjal lelavate setteosakeste kulutav ja lihviv toime, kõvastunud settesse kaevuvate ja kivistunud põhja puurivate organismide elutegevus, vee lahustav mõju (karstinähtused) jne. Lüngad võisid olla lühiajalised, vaid ühe tormi mõju tulemus, seega geoloogiliselt hetkelised, või kesta tuhandeid ja miljoneid aastaid. Katkestuspindu käsitlevad geoloogilise mineviku keskkondade uurimisel sellised teadusharud nagu sedimentoloogia, paleoökoloogia, stratigraafia ja paleogeograafia.

Käsitletavates piirikihtides esinev selgete püriitsete katkestuspindade (allpool kp) seeria on tähelepanuväärne mitmes mõttes. Esiteks, nende esmakordse üksikasjaliku käsitlemisega tõi Karl Orviku (1940) Eesti geoloogilisse kirjandusse settelünka läbilõikes markeriva **katkestuspinna mõiste**, mis kogu paelasundi stratigraafilisel liigestamisel sai peagi enamiku teistegi Eesti paelademete piiride fikseerimisel oluliseks kriteeriumiks.

Teiseks, just see kuuest selgest tasulisest püriitsetest kp-st koosnev seeria kujunes sõjajärgsel perioodil aastateks lihtsaks kriteeriumiks Lasnamäe ja Uhaku lademe piiri määramisel arvukate puursüdamike liigestamisel geoloogilise kaardistamise käigus kogu Põhja-Eesti ulatuses. Kuivõrd püriitsete kp vahel esines osaliselt veel lamamile omane kivim (vt joonisel Ülemiste südamikus vahemikud 25,80–25,78 ja 25,76–25,70 m), paigutas K. Orviku nimetatud lademe piiri selle kp seeria ülemisele pinnale (Ülemistes 25,67 m). Arvo Rõõmusoks (1970) leidis nende katkestuspindade vahelt juba lasuvale

lademele iseloomulikke kivistisi ja viis lademete piiri kp seeria alumisele pinnale (Ülemistes 25,80 m). Hiljem viis Ralf Männil (1966) selle piiri Uhaku lademe indeksfossiili *Gymnugraptus linnarssoni* leidmise alusel Lasnamäe lademe keskele (4,6 m altpoole) 46. murdmiskihi Raudsüda keskel asuvale katkestuspinnale. Ka tänapäeval on see kp seeria **läbilõigete liigestamisel hinnatud piirikriteerium Uhaku lademe Vão ja Kõrgekalda kihistu piiri fikseerimisel**. Ainult kivimilise erinevuse printsüübigest lähtudes peaks kihistute piiri täpne tase ühtima Laksu ja Nahakorra piiriga (Ülemiste südamikus 25,7 m), s.t asuma kp piirikompleksi sees. Kui arvestada ka settimise tsüklilise arengu loomulikkude käiku, peaks piir asuma kp seeria alumisel pinnal – kõige teravam muutusega sügavate püstaktaskutega kestvat lünka tähistaval katkestuspinnal (Ülemiste südamiku järgi sügavuses 25,80 m).

Kolmandaks, **rakenduslikult** on neid tumedaid kp-sid sisaldav 15. murdmiskiht Tulikorra Nahakord **hinnatud astmekivi**, andes trepiastme

Vão ja Kõrgekalda kihistu piirikihtide digiläbilõige Ülemiste puursüdamik

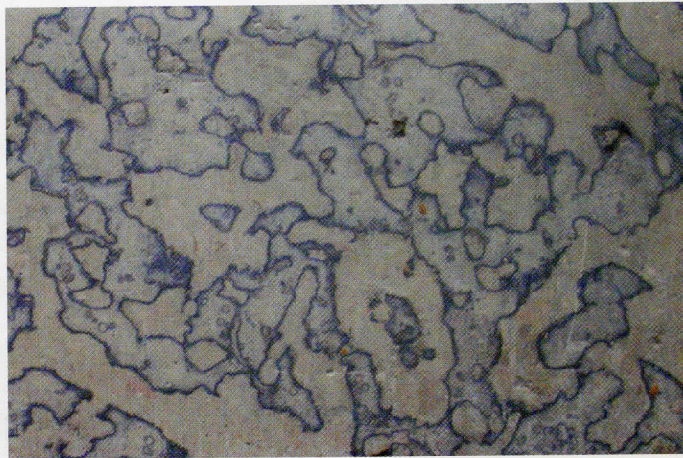

pealispinnale kontrastselt mustalaigulise mustri. Sellest kihist valmistatud trepiastmeid on H. Piht pildistanud ka Tallinna Tehnikakõrgkooli treppidel (foto). Et ka naaberkihid – lamav Tulikord ja lasuv Laksu (murdmiskihid 14 ja 16) – on huvitava sisemustriga ja merglikel-meteta vastupidava ehituskivi näited, vääriks see piirikihtide kolmik eeskätt **hoonete sisekujunduses sihiteadlikumat rakendust ka seinaplaadina**, eriti ristlõikes ribadena. Selline selektiivne kasutamine eeldab kõikide dekoratiivsete murdmiskihtide töödeldud pindade **püsiekspositsiooni ja võimalust iga kihti eraldi tellida**, mida seniajani ei ole turunduspraktikas rakendatud.

Kirjandus

Männil, R. 1966. Balti basseini arengulugu Ordoviitsiumis. Tallinn, Valgus, 201 lk (vene keeles)

Tulikorra Nahakorrast (15. murdmiskihist) valmistatud trepiastme pealispind Tallinna Tehnikakõrgkoolist (Tallinn, Pärnu mnt 62). Foto Henri Piht

Orviku, K. 1940. Lithologie der Tallinna.Serie (Ordovizium, Estland) I, Tartu Ülik. Geol. Inst. Toim. 58, 216 S.
Saadre, T. 1993. Middle and Upper Ordovician discontinuity surfaces in Northern Estonia (zonality based on

their impregnation type). Bull. Geol. Surv. Estonia, No. 3/1, pp. 33–39

Rõõmusoks, A. 1970. Viru seeria (Keskordoviitsium) stratigraafia Põhja-Eestis. Tallinn, Valgus, 346 lk (vene keeles) ■